

YENİ SİYASET: NEOLİBERALİZM VE POST-MODERNİZMİN SİYASAL PROJESİ

Oya ÇİTÇİ*

Özet

Küreselleşmenin ideolojisi olarak neo-liberalizmin ve kültürel çerçevesini oluşturan post-modernizmin yeni bir siyaset projesine temel oluşturdukları söylenebilir. Bu yeni demokrasi projesinde hem siyasetin alanının daraltılması hem de daraltılmış siyasetin temel mekanizmalarının ve siyasal öznelerinin yeniden tanımlanması öngörülmektedir. Temsili demokrasi ve siyasal partilerin eleştirisi üzerinde kurgulanan bu projede, siyasetin yeni mekanizmaları, yönetim ve yeni toplumsal hareketler olarak belirlenmektedir. Bu yazıda, demokrasi ve sivil toplum katılımı vurgusuna karşılık, yeni siyasetin yönetim ayağının var olan iktidar ilişkilerinin sürdürülmesi, sermayenin çıkarlarının çatışmasız bir biçimde sürdürülmesinin bir aracı olduğu; yeni toplumsal hareketler ayağının ise, ideolojisizleştirilmiş ve örgütsüzleştirilmiş kitlelere “sözde” katılma duygusu sağlamanın ötesine geçemeyeceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, Neo-liberalizm, Post-modernizm, Yeni Siyasal Kültür, Yönetişim, Yeni Toplumsal Hareketler, Hükümet Dışı Kuruluşlar.

Giriş

20. yüzyılın son çeyreğinden başlamak üzere ekonomi, siyaset ve toplum-bilim tartışmalarında en fazla kullanılan sözcükler ve kavramlar sorgulanacak olursa, “kriz” ve “son” sözcükleriyle “post” ve “yeni/neo” ön ekini taşıyan kavramların ilk sıralarda yer aldığını söylemek bir yanılgı olmayacaktır. Kriz sözcüğü kapitalizm, refah devleti, temsili demokrasi, siyasal partiler için kullanılırken, “son” sözcüğü tarihin sonu, ideolojilerin sonu, işçi sınıfının sonu, refah devletinin

* Prof. Dr., Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. I, No. 2, (Ekim 2008)

sonu, sosyal devletin sonu, modernizmin sonu, sınıf temeline dayanan siyasetin sonu tamlamalarında yer almakta; post ön eki, post-materyalist değerler, post-endüstriyel toplum, post-endüstriyel devrim, post-fordizm ve post-modernizm kavramlarıyla; yeni ön eki ise, yeni dünya düzeni, yeni siyaset, yeni sağ, yeni muhafazakarlık, yeni/neo-liberalizm, yeni sol, yeni siyasal kültür, yeni toplumsal hareketler kavramlarıyla gündeme girmektedir.

Tüm bu sözcük ve kavramların 20. yüzyılın son çeyreğinden bu yana tanık olunan köklü değişimin ana ya da alt başlıklarını oluşturduğu söylenebilir. Bu köklü değişim küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Küreselleşme kavramının çok yönlü olduğu ve ilgi alanına göre, iktisadi, siyasi ve kültürel boyutları bulunduğu, buna karşılık, belirleyici yönünün iktisadi olduğu vurgulanmakta ve uluslararası ekonomideki evrimin kendine özgü bir biçimde ortaya çıkması olarak tanımlanmaktadır (Timur, 1996: 8). Daha da açmak gerekirse, küreselleşmenin ayırıcı özelliği, uluslararası mal ve hizmet ticaretinin görece payının ve öneminin artması, üretim etkinliğinin yeryüzüne yayılması, uluslararası doğrudan yatırımların ve finansal hareketlerin giderek daha önemli düzeylere yükselmesi olarak belirginleşmektedir (Şenatalar, 2008: 115). Kapitalizmin farklı bir aşaması ya da son aşaması olarak değerlendirilen küreselleşme (Akbulut, 2005: 208; Foran: 2008: 91), kapitalizmin bir dünya sistemi olarak yaygınlaşması, egemenlik kurması (Alemdar, 2001:1) ya da dünya ekonomik krizine karşı, sermayenin devreye soktuğu yeni program (Özdek, 1999: 25) olarak da tanımlanmaktadır. Böylelikle, benzerleri arttırılabilecek olan bu tanımlarda iktisadi boyut vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığı, ancak, günümüzde bazı farklı özelliklere sahip olduğu ileri sürülmektedir. Bu özellikler de, bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, ulaşımın ucuzlaması ve hızlanması, ticaretin serbestleşmesi, finansal akışkanlığın artışı, şirketlerin ölçeğinin büyümesi ve güç kazanması olarak sıralanmaktadır (UNCHR, 2000: 2).

Öte yandan, siyasal boyutuyla küreselleşme, ulusal toplum ve ulusal devletin yerine başka kurum ve bağlantıların geçmesi biçiminde tanımlanabilmektedir. Bunlar siyasal güç dengelerini değiştiren oluşumlardır (Şaylan, 2002: 135). Bu bağlamda Bauman'a göre, küreselleşme, başka şeylerin yanı sıra, iktidarın siyasetten ayrılması anlamına da gelmektedir. Siyaset önceki gibi, yerel ve bölgesel kalırken, artık mekân ve mesafe sınırlarıyla bağlı olmayan sermaye özellikle de finans sermaye siyasal kurumların menziline dışına çıkmakta ve "akmakta"dır. Bu bağlamda, iktidar ve siyasetin farklı mekânlarda ikamet ettiklerini söylenebilmektedir. Siyasetin mekânı fiziksel/coğrafi olarak kalırken, artık ülke sınırlarıyla bağlı olmayan sermaye ve enformasyon sibermekanda ikamet etmektedir. (Bauman,

2000: 129-130). Küreselleşme ile iktidar ve siyasetin mekânlarının farklılaşması, doğal olarak devletin rolüne ve temsili demokrasinin geçerliliğine ilişkin tartışmaları gündeme getirmektedir.

Ulus devletin yetki aşınması uğraması, siyasetle ilgili geleneksel/alışıldık tanımları yetersiz kılmakta ortaya yeni bir tanım gereksinmesi çıkmaktadır. Aristoteles'ten günümüze kadar siyasetin tanımını yapan kuramcılar, iktidar ilişkileri ile çıkar dağıtımı ya da bölüşüm arasındaki belirleyici ilişkiyi temel almışlardır. Eğer, küresel yeniden yapılanma süreci içinde ulusal devletin, mali sermayenin ulusal sınırları aşan özgür hareketi üzerinde denetimi marjinalleşmiş ve bölüşüm esas olarak pazar mekanizmasına bırakılmış ise, siyasetin anlamının yeniden tanımlanması gerekmektedir. Çünkü siyaset ya da iktidar ilişkileri, Lasswell'in ünlü tanımıyla "kimin, neyi, ne kadar ve nasıl aldığını belirleyen bir süreç" olmaktan çıkmıştır. Bundan da önemlisi küreselleşme karar odaklarının ulusal sınırların dışına çıkması, ulusal sınırlar dışında verilen kararların ciddi bir nicelikte artması anlamına gelmektedir. Bir başka anlatımla, ortak kararlar ulusal sınırların, ulusal siyasal mekanizmaların dışında alınırken, temsil ulusal kalmayı sürdürmektedir. Böylelikle artık temsil edenlerle temsil edilenler arasındaki simetri ortadan kalkmaktadır. Bu gelişme karşısında, rıza, temsil mekanizmasının işlerliği, çoğunluğun iktidar olup karar verme yetkisine sahip olması türünden demokrasi kuramının olmazsa olmaz koşul sayılan öğeleri tartışmalı konuma düşmektedir (Şaylan, 2002: 303).

Sonuçta, küreselleşme ile birlikte, biçim değiştiren kapitalizmin siyasal yapılanması da süreç içinde yeniden şekillenmektedir (Akbulut, 2005: 208). Bu yapılanmada, devletin rolü ve işlevi, siyasetin öznelere ve kurumları, kapsamı, konuları, biçimi değişmektedir. Bunlara ideoloji ve kültür düzlemlerindeki değişiklikler eşlik etmektedir. İdeolojik düzlemdeki değişim, adı konulacak olursa neo-liberalizmle, kültür düzeyindeki değişim de post-modernizmle kendisini göstermektedir.

Neo-liberalizm ve post-modernizmin yükselişi de, siyasal düzlemdeki dönüşümü bir yandan yansıtmakta, öte yandan desteklemekte ve gerekçelendirmektedir. Sonuçta, küreselleşme çağının hegemonik ideolojisi olarak neo-liberalizm ve kültürel çerçevesini oluşturan post-modernizm, yeni bir siyaset projesine temel oluşturmaktadır. Bu yeni demokrasi projesinde hem siyasetin alanının değişmesi, daraltılması, hem de daraltılmış bu yeni alanda siyasetin temel örgütlerinin ya da siyasal öznelere yeniden tanımlanması öngörülmektedir.

Küreselleşmenin İdeolojisi: Neo-Liberalizm

Dünyayı yorumlamanın ve geleceğe ilişkin bir devlet, ekonomi, siyaset, toplum ve insan tasarımı sunmanın araçları olan ideolojiler, öngörülen düzenin meşrulaştırılmasına hizmet eden düşünce, değer ve inançlar bütünü olarak, hem ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmeleri etkilemekte hem de bu gelişmelerden etkilenmektedir. İdeolojiler bu bağlamda zaman içinde ekonomik ve toplumsal değişimlere koşut olarak değişebilmekte ve değişen sınıfsal dengelerin sonucunda, yeni değer ve inançları yükseltmektedir. Neo-liberalizm de, “neo-“ ön ekiyle, 20. yüzyılda gücünü yitiren 19. yüzyılın güçlü ideolojisi liberalizmin, 1970’lerin sonunda yeni bir biçimde siyasal sahneye çıkması anlamını taşımaktadır. Ne var ki, neo-liberalizm konusunda tek bir tanımdan söz etmek olanaklı gözükmemektedir. Ancak, değişen vurgulara karşın, sermayenin ideolojisi olduğu konusunda genel bir uzlaşmanın varlığı tartışma götürmemektedir. Bu bağlamda, neo-liberalizmin kapitalist devletin sınıf iktidarına dönük rolünü, dolayısıyla temsil ettiği güç ilişkileri ile iktidar biçimlerini yeniden düzenlemek üzere oluşturulmuş bir sermaye projesi, saldırgan bir sınıf egemenliği projesi, (Öngen, 2003: 165, 170) olarak nitelendirilmektedir. Harvey (2005: 16), küreselleşme boyutunu vurgulayarak, neo-liberalizmi küresel kapitalist sınıfın iktidarını onarma projesi olarak tanımlarken, Saad-Filho ve Johnston (2005:1), yaşadığımız neo-liberal çağın ayırıcı özelliğinin, iktidar ve zenginliğin giderek artan ölçüde uluslararası şirketlerin ve elit gruplarının elinde toplanması olduğunu ileri sürmektedirler. Bu çerçevede, neo-liberalizmin küreselleşen sermayenin ve uluslararası şirketlerin ideolojisi olduğu söylenebilmektedir.

Küreselleşen sanayi sermayesi ve mali sermayenin ideolojisi olarak yükselen “neo-liberalizmin insan tasarımı iktisadi insan, toplum tasarımı iktisadi toplum” olarak belirlenmektedir (İnsel, 2005: 11). Neo-liberalizm, öncelikle insanlığın refahının bireysel girişim özgürlüklerinin, güçlü mülkiyet hakları, serbest piyasa, serbest ticaretle tanımlanan kurumsal bir çerçevede genişletilmesiyle gelişebileceği inancına dayanan iktisat politikası uygulamasıdır. Bu çerçevede devletin rolü, mülkiyet haklarını güvence altına alacak ve piyasaların elverişli bir biçimde işlemesini sağlayacak kurumsal, yasal yapı ve işlevleri oluşturmaktır. Dahası, piyasaların olmadığı durumlarda, eğer gerekliyse bunların devletçe oluşturulması da gerekmektedir. Ancak, bunların ötesinde devletin piyasalara müdahale etmemesi öngörülmektedir (Harvey, 2005: 2). “Laissez faire” politikalarına radikal bağlılıkla belirlenen özgül bir liberalizm türü olarak da tanımlanan ((Thorsen and Lie, 2006: 11) neo-liberalizmin, klasik liberalizmle paylaştığı ortak paydada, bireycilik, sınırlı devlet, negatif özgürlük anlayışı, özel mülkiyetin kutsallığı, girişim

özgürlüğü ve piyasa fetişizmi yer almaktadır. Piyasanın sınırlarının alabildiğince ve olabildiğince genişlemesi, ekonominin denetiminin devletten özel sektöre aktarılması da ortak amaçlar arasında sayılmaktadır. Kendini düzenleyen piyasa tercihi de klasik liberalizmin olduğu gibi neo-liberalizmin de temel ilkeleri arasında yer almaktadır.

Buna karşılık, temel farklılık, neo-liberalizmin küresel bir ekonomik sistemin çerçevesini çizmesi, neo-liberal devletin artık yalnız ulusal sermayenin değil, uluslararası sermayenin çıkarlarına da hizmet etmesi gerekliliği noktalarında ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, küresel sermayenin ve ulus aşırı şirketlerin karar süreçleri içinde yer alması ve önlerine çıkabilecek ulusal sınırlamaların kaldırılması neo-liberalizmin temel amaçları arasında yer almaktadır. Bir başka farklılık, siyaset düzleminde ortaya çıkmaktadır. Yükselme aşamasında, ekonomik bir güç haline gelen burjuvazinin siyasal süreçte yer almasını temsile dayanan meclislerin oluşmasında gören ve böylelikle temsili demokrasinin gelişmesine temel sağlayan klasik liberalizmden farklı olarak, neo-liberalizm temsili demokrasinin eleştirisinden yola çıkmaktadır. Ulusal sınırlar ve ulus devlet çerçevesinde işleyen temsili demokrasinin yasama süreçleri küresel sermayenin talepleri açısından ağır ve pahalıdır. Buna ek olarak, “daha demokratik, katılımcı ve çoğulcu bir demokrasi iddiasından yola çıkan neo-liberalizm, siyasetin ekonomiye müdahalesini kriz nedeni olarak gördüğünden ekonominin siyasetleştirilmesini öngörmektedir (Öngen, 2003: 167)

Uygulamaya gelince, rakipsiz bir hegemonya kurmaya rakiplerinin hepsinden daha fazla yakınlaşmış bir ideoloji olan neo-liberalizmin (Bauman, 2000: 136) benimsediği hem üretim hem denetim açısından sınırlı devlet anlayışının doğal sonucu olarak, özelleştirme, piyasalaşma, deregülasyon gibi uygulamalar aracılığıyla piyasanın sınırları olabildiğince genişletilirken, karar verme yetkisi kamusal alandan özel alana ya da piyasaya aktarılmaktadır. Bu değişimin siyasal açıdan anlamı, birey-yurttaşın seçim/temsili mekanizması aracılığıyla denetlediği kamusal alanın daralmasıdır. Bir başka anlatımla, özgürlüklerin ve demokrasinin güvencesi olarak görülen piyasanın alanı genişlerken, siyasetin alanı daralmaktadır. Devletin yetkilerinin aşağıya ve yukarıya doğru aktarılması da ulusal siyasetin alanının daralmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede, neo-liberalizmin siyasal düzlemdeki en temel savlarından birisini temsili demokrasinin ve siyasal partilerin katılma ve temsil kurumları olma açısından işlevini kaybetmesi oluşturmaktadır. Bunun sonucunda, devlet iktidarını/siyasal iktidarları etkilemeye yönelik seçimler gibi geleneksel katılma kanallarının vatandaşlarca kullanılmasının anlamını yitirdiği yargısı, siyasal ifade ve mobilizasyon için alternatif alanlar ve hedeflere du-

yulan gereksinmeye gerekçe olarak gösterilmektedir. Neo-liberalizmin birey/müşteri açısından öngördüğü katılma kanalı, daha sonra üzerinde durulacak olan sivil toplum örgütleri, katılma mekanizması ise yönetim olarak belirlenmektedir.

Küreselleşmenin Kültürel Çerçevesi: Post-modernizm

Post-modernizm, küreselleşmenin toplumsal ve kültürel yapısının inşa edilmesi ve kavramsallaştırılması açısından işlevsel bir yaklaşım olma özelliği taşımaktadır (Akbulut, 2007: 361). Kapitalizmin kültürel savunusu (Rosenau, 2004: 228); yeni bir aşamaya giren kapitalizmin kültürel çerçevesi (Şaylan, 2002: 39) ya da geç-kapitalizmin kültürel mantığı (Jameson, 2004: 12) olarak nitelendirilen post-modernizm, cinsiyet, ırk, etnisite, cinsellik gibi kategoriler bağlamında “farklılık”ı vurgulamaktadır (Wood, 2000: 84). Buna göre, günümüz toplumunun özelliği, artan bir parçalanmışlık, toplumsal ilişki ve deneyim çeşitlenmesi, yaşam biçimlerinin çoğulluğu ve kişisel kimliklerin çoğalmasındır. Başka bir anlatımla, yaşanan post-modern dünyada çeşitlilik ve farklılıklar, tüm eski keskinlikleri ve evrensellikleri eritmiştir. Eski dayanışmalar - bu özellikle sınıfsal dayanışma anlamına gelmektedir- çökmüştür (Wood, 2003: 303).

Bu bağlamda, küreselleşme çağında post-modernizm tarafından bir “son düşüncesi” gündeme getirilmektedir. Buna göre, modern toplumun yerleşik özellikleri parçalandığı gibi, ortaya koyduğu siyasal inanç ve doktrinler de geçersiz hale gelmiştir. Böylelikle, post-modernizm, hem düşünce tarzı hem de toplumsal yaşamı düzenleme aracı olarak ideolojinin sonunu ifade etmekte, toplumu bütünlüklü bir toplam olarak gören evrensel tarih kuramları olarak meta/üst-anlatıları reddetmektedir (Heywood, 2007: 384, 385-386). Lyotard da, post-modernizmi yalın bir biçimde “üst-anlatılara” inanmamak olarak tanımlamaktadır (Harvey, 1997:60). Bunun temelinde ise, modernliğin yıkıcı karakterinin, post-modern çağı korkunç, acımasız, yabancılaştırıcı, ümitsiz, yorgun, ikircikli her şeyle karakterize olan, “radikal, aşılması bir belirsizlik” çağı kılmasının yattığı; bu dönemde hiçbir toplumsal ya da siyasal projenin bağlanmaya değmeyeceği ileri sürülmektedir (Rosenau, 2004: 36). İdeolojiler karşısındaki bu duruşun doğal sonucu, örgütlenmiş ideolojiler olarak tanımlanan siyasal partilerin de reddedilmesidir.

Böylelikle, post-modernizm, “makro siyaset”in sonunu ilan etmektedir. Makro siyaset yerini, kısa dönemli “mikro siyaset”in çoğulluğuna bırakmaktadır. Bu çerçevede, modernitenin siyasal partilerde ve sendikalarda somutlaşmış, kapsayıcı siyasal görüşlerinin reddi söz konusudur. Post-modern kuramcılarının pek

çoğu için, post-modern siyasal durum, kültürlerin ve söylemlerin çoğulluğunun kabulüne dayanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak post-modern siyaset, tek-konu hareketlerinin ve tek konu eylemlerinin siyasetidir. Ve herhangi bir “kurtarıcı” politika türü ile bağdaşmamaktadır (Bertens, 1996:186-187).

Dahası, sağ ve sol arasında bir farklılığın varlığını yadsıyan (Jameson, 2004: 12) ve post-modernist olarak nitelendirilen tüm çözümlenelerde ortak özellik, *negatif özgürlük* kavramının geçerli tek değer olarak kabul edilmiş olmasıdır. İnsan ve topluma yönelik her türlü düzenleme önerisi, bireyin özgürlüğünü kısıtlayacağı gerekçesiyle reddedilmektedir. Bu noktada, post-modernizm neo-liberalizmle ortak bir paydaya sahip olmaktadır. Bu da, birçok düşünürün post-modernizmi, yeni sağ ya da yeni tutuculuk olarak nitelendirmesine (Şaylan, 2002: 28, 41) temel oluşturmaktadır.

Öte yandan, siyasette özgürlüğü en üstün değer olarak kabul eden (Bauman, 1997: 206) ve negatif özgürlük kabulünden yola çıkan post-modernizm, hiyerarşik, bürokratik tüm karar alma yapılarının otoritelerini sorgulamaktadır. Post-modernizm, karar alma yapılarının yanı sıra liderliği de sorgulamakta ve yadsımaktadır (Rosenau, 2004: 25, 86). Geçmişin, hem dogmatizminden ve katı ideolojik standartlarından farklı bir hoşgörü ve siyasi çoğulculuk vurgusu yapan post-modernistlerin, zorunlu olarak “bürokratik, yozlaşmış ve demokratik olmayan” bir nitelik kazanan geleneksel siyasi partilere inancı yoktur. Post-modern toplumsal hareketler, işçi sınıfı adına konuşmakla ilgilenmemekte, bunu gerici ya da modası geçmiş bir tavır olarak görmektedirler. Yalnızca sorun yarattığı için, yeniden dağıtım, ya da refah politikalarıyla ilgilenmemektedirler. Özgürleşmenin ötesine geçecek yeni siyaset biçimleri aramaktadırlar, çünkü düşmanları, artık burjuvazi ya da işverenden çok bürokrasi, merkezi yönetim ve “demokratik olarak seçilmiş temsilciler”dir (Rosenau, 2004: 211-212).

Temsil, “çıkarların çevirisi” haline gelmiştir. Yasama kurumları, propagandaların sunulması için elverişli platform yaratan sahnelere dönüşmüştür. Hiçbir anlamlı fikir alışverişi cereyan etmemektedir. Kimse farklı bakış açılarıyla aydınlatıcı tartışmalara girip fikrini değiştirmemektedir (Rosenau, 2004: 151-152). Her alanda temsili tartışan post-modernistler, ulusal ve toplumsal kaynaklar üzerinde devletin dolayımı olmaksızın, halk denetiminin kurulmasını, doğrudan demokrasiyi, her yurttaşın siyasi tartışmalara katılabilmesini savunmaktadır. Kendiliğindenliği, kitleleri ve kitlelerin gösterdiği, kişisel, özel direnişi idealize etme eğilimi sergilemektedirler (Rosenau, 2004: 149, 33). Siyasete karşı genelde soğuk durmasına karşın, post-modern birey zaman zaman devlete ve sisteme karşı veri-

len bazı mücadelelerle, kısa ömürlü toplumsal hareketlere katılabilecektir (Rosenau, 2004: 89). Burada anahtar sözcükler, kendiliğindenlik, özellik ve kısa ömürlülüktür. Nitekim, Lyotard'a göre, uygulamada mesleki, duygusal, cinsel, kültürel, ailevi, uluslararası alanlarda olduğu gibi, siyasal sorunlarda da geçici anlaşmalar yerleşik kurumların yerini almaktadır (Aktaran Harvey, 1997: 134)

Sonuç olarak, neo-liberalizmin, negatif özgürlük anlayışına eşlik eden sınırlı devlet ve siyaset anlayışı, post-modernizmin de kendiliğindenlik, doğrudanlık, geçicilik, özgüllük ve öznellik vurguları ile yeni bir siyaset projesini gündeme getirdikleri söylenebilir.

Yeni Siyaset: Neo-liberalizm ve Post-modernizmin Siyasal Projesi

Küresel kapitalizmin gereklerine yanıt verecek yeni demokrasi projesinde, daraltılmış siyasetin özellikleri, temel örgütleri ve siyasal öznelere tanımlanmaktadır. Ronald Inglehard ve Terry Nichols Clark'ın, neo-liberalizm ve post-modernizmin bir bileşimini temsil eden "yeni siyasal kültür" kavramlaştırması, bu sürece ışık tutmaktadır.

Yeni Siyasal Kültür

Siyasal kültür, siyasal süreç ve siyasal sistemin işleyişini belirleyen ve bireylerin sistem içinde kendilerinin ve diğerlerinin rolünü tanımlamasını etkileyen değerler bütünü olarak tanımlanabilir. Bir başka anlatımla, siyasal kültürün bir siyasal toplulukta siyaset tarzını ve üslubunu belirlediği söylenebilir.

Ronald Inglehard ve Terry Nickols Clark tarafından 1970'lerden başlayarak, birçok ülkede gözlenen yeni siyasal üslubu/tarzi anlatmak, yeni siyaset biçimini tanımlamak için geliştirilen yeni siyasal kültür kavramı, kamunun siyasal eylem ve tutumlarındaki değişimi açıklamaktadır. Bu değişim, "eski" siyaseti özetleyen sınıf temelli siyaset ve klientelizmin gerilemesini; toplumsal sorunlarda liberal, mali sorunlarda muhafazakar tercihleri olan ve kendilerini ilgilendiren sorunlara doğrudan yaklaşımda bulunan kişilerin artışı yansıtmaktadır (Clark and Inglehart, 1998: 9-72'den aktaran Nakatani, 2006: 1-2). Yeni siyasal kültür, liderlik, yönetim, temsil konularında yeni kalıpları biçimlendiren, yeni sorun ve çıkarları gündeme getiren, yerleşik insan ilişkilerini dönüştüren değişimi kapsamaktadır.

Yeni siyasal kültürün temsilcileri, tam da post-modernizmin öngördüğü gibi, vatandaş demokrasisi, ekoloji, eşcinsel hakları, kürtaj gibi yaşam biçimi ve yetkinlik sorunları ile ilgilenmektedirler. Bu çerçevede, neo-liberal ve post-modernist değerleri kapsayan yeni siyasal kültür, siyasal oyunun yeni kurallarını tanımlamaktadır. Kısacası, son 20 yılın değişiklikleri, geleneksel sınıf politikası ve klasik sağ-sol ayrımı ile açıklanamayacak bir durumu belirlemiştir. Yeni sorun ve konular yükselmekte ve toplumsal tabakalaşma yeni biçimlerde açıklanmaktadır. Sonuç olarak, izleyen özelliklere sahip olan yeni siyasal kültür ortaya çıkmaktadır (Cepulkauskaite: 1999):

-Yeni siyasal kültürde, klasik sağ-sol ayrımı yeniden tanımlanmaktadır: Özellikle sol'un geçirdiği değişim üzerinde durulmaktadır. Buna göre, sol, geleneksel sınıf politikası ve bölüşüm sorunlarını bir yana bırakmış ve toplumsal sorunlara odaklanmıştır. Bu çerçevede en yoğun tartışmalar mülkiyet ve üretim araçlarının denetimi konusundan değil, toplumsal sorunlardan kaynaklanmaktadır.

-Yeni siyasal kültürde toplumsal ve iktisadi sorunlar birbirinden ayrılmaktadır: Yeni siyasal kültür çerçevesinde artık önemli olan iktisadi sorunlar değil, yaşam tarzı ve kalitesi ile ilgili olan toplumsal sorunlardır. Liderlerin, yurttaşların ve partilerin toplumsal sorunlara yönelik tutumlarının, iktisadi sorunlara ilişkin tutumlarından türeyemeyeceği kabul edilmektedir.

-Kimlik sorunları gündeme girmektedir: Kadınların yeni rollerine, çok kültürlülüğe ya da benzer toplumsal sorunlara karşı ilgi ve hoşgörü gibi yönelimler ortaya çıkmaktadır.

-Piyasa bireyciliği ve toplumsal bireycilik yükselmektedir: Bireyciliğin bu iki biçimi, sol siyasetin geleneksel konularına karşı (örneğin sanayinin ulusallaştırılması ya da refah devletinin büyümesi) eleştirel ve kuşkucu bir yaklaşıma neden olmaktadır.

-Yeni siyasal kültür temsilcileri refah devletini eleştirmektedir: Yeni siyasal kültür yurttaşları ve liderleri, merkezi devlet planlamasına dayanan yönetimin ekonomik ve toplumsal hizmetlerin pek çoğu için elverişsiz olduğunu ileri sürmektedirler. Yeni siyasal kültür, hizmetlerin etkinliği konusunu da gündeme getirmekte ve büyük merkezi bürokrasinin işleyişini kuşkucu bir biçimde sorgulamaktadır. Yeni siyasal kültür temsilcileri, yerleşmeye/yerindenleşmeye sıcak bakmaktadırlar.

-Ulus devlet sorgulanmaktadır: Bu çerçevede, federalizm ve bölgecilik tartışma gündemine girmektedir. Yeni siyasal kültüre göre, fazlasıyla büyük olan ulusal devletler, yurttaşlarından ve onları temsil etmekten uzaktır. Fe-

deralizm ve bölgecilik yeni kalıplar sunmaktadır ve “küçük güzeldir”, “küresel düşün, yerel davran” biçimindeki sloganlar giderek daha sıklıkla duyulmaktadır.

-Konu politikasının ve daha geniş kapsamlı yurttaş katılımının gelişmesi; hiyerarşik siyasal örgütlerin gerilemesi savunulmaktadır: Yeni siyasal kültür, geleneksel bürokrasilere, partilere ve liderlere karşı çıkmaktadır. Yeni toplumsal hareketler ve konu politikası, hükümetlerin seçmenlere daha doğrudan tepkide bulunmasını sağlamaktadır. Total/kapsayıcı/topyekun liderlik anlayışı reddedilmektedir. Liderlik soruna göre değişecektir.

-Yeni siyasal kültür görüşleri, gençler, eğitilmiş olanlar ve varlıklı bireyler ve toplumlar arasında daha yaygındır.

-Sınıf temelli siyaset artık geçerli değildir: Yeni siyasal kültürde konu politikası ve geniş kapsamlı vatandaş katılımının gelişmesi gereği vurgulanmaktadır.

-Geleneksel bürokratik yapılar, siyasal partiler, sınıf temeline dayalı geleneksel çıkar gruplarına karşı çıkış yeni siyasal kültürün temel özellikleri arasında yer almaktadır.

Küreselleşme aşamasındaki kapitalizmin ideolojik çerçevesini oluşturan neo-liberalizmle post-modernizmin bir bileşimini yansıtan yeni siyasal kültür, sınıf temelli ve kapsayıcı siyaset yaklaşımını, tüm yerleşik siyasal/yönetimsel kurumları, özellikle de siyasal yaşamın vazgeçilmez unsurları, siyasetin temel öznesi olarak tanımlanagelen, siyasal partiler tartışmaya açmaktadır.

Siyasal Partilerin Krizi

Siyaset sahnesine çıkmalarından bu yana eleştiri konusu olan siyasal partilere yönelik kapsamlı bir kampanyanın, özellikle 1980’lerden başlayarak gündeme geldiğini söylemek olanaklıdır. Seçmensiz partiler, seçmenle bağları kopmuş partiler, apolitik siyasal partiler, temsil edemeyen partiler, dahası partisiz seçmenler nitelemeleri küreselleşme döneminin ana temaları haline gelmiş ve bu bağlamda bir temsil krizinden ve temsili demokrasinin krizinden söz edilmeye başlanmıştır.

Bir krizin varlığına ilişkin göstergeler arasında, siyasal partilerin kesin tanımlanmış toplumsal grup ya da çıkarları temsil etmekten uzaklaşmaları, sınıflar ve partiler arasındaki toplumsal bağların zayıflaması; siyasal partilerin toplumsal tabanlarının ve programlarının bulanıklaşması; sınıfsal-siyasal çıkarları savunan

örgütler olmaktan çıkıp merkeziyetçi, bürokratik ve kitlesel ölçekte bütünleşmeci aygıtlara dönüşmesi, bir başka anlatımla toplayıcı partilerin gelişmesi; ideolojilerin sona erdiği iddiası; siyasal partilerin diğer siyasal örgütlerle karşılaştırıldığında yasal ayrıcalıklar ve devlet yardımları ile bürokratik elitlerin güdümünde olan devletimsi aygıt kimliği kazanması gibi gelişmeler sayılmaktadır (Becker and Cuperus: 2004; Hirsch, 2004 :184; Von Beyme, 1985: 362).

Sıradan yurttaş ve seçmen açısından, siyasal partilere ve siyasal sınıfa güvensizliğin yükselmesi, parti bağlılıkları ve parti özdeşleşmesinin kaybolması, bununla bağlantılı olarak parti üyeliklerindeki gerileme de bu krizin yansımaları olarak değerlendirilmektedir (Hirsch, 2004 :184; Mair, 1995: 44). Öte yandan, seçim sonuçlarının da partilerin krizine ilişkin olarak kimi ipuçları sağladığı ileri sürülmekte ve bu noktada birbirini tamamlayan iki olgu üzerinde durulmaktadır: Seçimsel hareketsizlik (demobilization) yani seçimlere katılmama eğiliminin yükselmesi ve seçmen tercihlerinde gözlenen değişim anlamında oynaklık (volatilite). Bunların dışında, parti içi muhalif hiziplerdeki artış, “yeni politika” örgütlerinin yükselmesi, küçük partilerin ve protesto gruplarının ve diğer hareketlerin ortaya çıkışı da kriz göstergeleri arasında sayılmaktadır (Appleton: 1995: 52). Özellikle, seçmenlerin küçük olmakla birlikte giderek artan bir bölümünün, yeni aşırı sağ ve yeşiller gibi sağın ve solun “yeni politika” partilerine oy verme eğiliminde olması, düzen karşıtı “anti-parti partiler”e yönelik oyların yükselmesi, anti-parti bir tutumun belirtileri olarak değerlendirilmektedir (Mair, 1995: 46).

Aslında, siyasal partilerin krizinin küreselleşme ve neo-liberalizmin yükselişi ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Bu sorun, iç siyasa yapımına rehberlik eden ve bu süreci denetleyen ulusal devletlerin, ulusal hükümetlerin ve iktidarda olan siyasal partilerin, içinde yer aldıkları uluslararası koşullardan kaynaklanmaktadır. Sözgelimi, Mair’e göre, tüm Avrupa ekonomileri şimdi bir anlamda açık ekonomilerdir ve bu ülkelerin tümü de yarı-egemen hale gelmiştir. Kendi doğrudan denetimlerinin dışında olan sınırlamalar ve etkilemeler bütününe konusu durumundadırlar. Bu nedenle, ulusal devlet ve hükümetlerin hareket özgürlüğü kesin olarak kısıtlanmıştır. Ulusal hükümetlerin siyasal ve iktisadi sorunlara tepkileri, giderek yerel olduğu kadar uluslararası baskılar tarafından da etkilenme eğilimindedir. Bu nedenle, hükümet partileri, yerel taleplere, meşruiyetleri ve otoriteleri için dayandıkları yerel çıkarları tümüyle tatmin edecek biçimde karşılık verememektedirler. Daha da önemlisi, küresel ekonominin giderek artan karmaşıklığı, siyasa yapımı sürecinin izlenmesi ve denetimi açısından ciddi sorunlara yol açmakta ve hükümet partileri bu sorunlarla başa çıkmakta ve seçmenleri de amaçlarının değerine inandırmakta yetersiz kalmaktadırlar (Mair, 1995: 46-47). Sonuçta,

üzerlerindeki dış sınırlamaların giderek artması sonucunda, siyasal partiler elli yıl öncesine oranla politikalarda radikal değişiklik yapabilmek için daha az hareket alanına sahiptirler. Ulus üstü kurum ve girişimlerin artışı ile birlikte gelişen uluslararası liberal ticaret, devletler için diğer devletlerden farklı makro iktisadi stratejilerin benimsenmesini güçleştirmektedir (Ware, 1987: 205). Ayrıca, dünya pazarında giderek artan rekabet ve dünya pazarının kurduğu egemenlik “ulusal” hükümetlerin ulusal-sınıf bağlantılı politikaların alanını daraltmaktadır. (Hirsch, 2004: 184-185).

Sonuç olarak, bu sınırlanma ve etkilenmeler siyasal partilerin giderek benzeşmesine neden olmaktadır. Yerleşik partiler arasındaki farklılıkların azalması birçok düzeyde gözlenebilmektedir. Siyasal yelpazenin neresinde olurlarsa olsunlar, partileri sağ-sol ölçeğinde birbirinden ayrılan mesafe azalmakta, merkeze doğru yönelme eğilimi ortaya çıkmaktadır. Bir başka anlatımla, siyasal partiler giderek aynı politika parametreleri bütününcü sınırlandırılmakta, en azından anaakım içinde kendilerini aynı politika önceliklerini paylaşır bulmaktadırlar (Mair, 1995: 48, 50). Bu partilerin ideolojik kimliklerini terk etmeleri ve benzeşmeleri anlamına gelmektedir.

Geleneksel “izmler”ini terkeden, ideolojisizleştirilmiş yönetselciliğe yenilmiş, siyasal partiler, “seçim piyasası”nda birbirleriyle rekabet eden siyasal girişimlere, siyasi pazarlama ve tüketiciye duyarlı seçim makinelerine dönüşmektedirler (Heywood, 2007: 386; Becker and Cuperus: 2004). Bu çerçevede siyaset eğer gelecek alternatiflerinden birisini seçmekse, siyasal partilerin artık yeterince “siyasal” olmadıkları söylenebilmektedir (Faucher, 2004). Bu bağlamda, liderlik giderek önem kazanmakta, seçim sonuçları açısından giderek daha belirleyici olmaktadır. Seçmen, parti liderlerini bir tiyatro oyununun başrol oyuncusunu izler gibi izlemektedir. Sonuç “izleyici demokrasi”sidir (Becker and Cuperus: 2004).

Mair (1995: 42) gibi kimi gözlemciler göre, söz konusu gelişme ve göstergeler, siyasal partilerin giderek marjinalleştiğine, etkisiz hale geldiğine ve zamanla ortadan kalkacağına işaret etmektedir. Bu da, özsel bir sorun olarak görülmemektedir. Gerçekte, partilerin gerilemesi ve giderek ortadan kalkması, kimilerince sağlıklı bir gelişme olarak bile değerlendirilmektedir. Böylelikle, modası geçmiş “Jurassic Park” tarzı siyasetin yerini, yurttaşların çıkarlarına daha yakın ve daha doğrudan ve sorumlu bir rol oynayabilecekleri başka “siyasal” etkinliklere bırakması söz konusu olacaktır. Bu çerçevede, bu tür bir yönelim, kendi kendine yeten yurttaşların gelişmesi anlamına gelmektedir ve demokrasi açısından olumlu görülmektedir. Kısacası, partilerin gerilemesi, kaçınılmaz bir değişimin yansıması

olarak değerlendirilmekte, bu değişimin daha sağlıklı, daha katılımcı ve kendisini daha fazla denetleyen bir demokrasi biçimine neden olacağı ileri sürülmektedir. Tarrow (2003: 236) ise, daha da ileri giderek, siyasal partilerinin zayıflaması sonucunda oluşan boşluğun, büyük ölçüde reformist aktivizm tarafından doldurulduğunu ileri sürmektedir.

Özetlemek gerekirse, siyasal partilerin, alternatif toplum ve birey tasarımlarını sunma işlevinden uzaklaşmalarının ve kendilerini iyi tanımlanmış toplumsal kesimlerin temsilcisi olarak tanımlamaktan, halk partileri olarak tanımlamaya geçmelerinin somut sonucu, birey seçmenin partilerle özdeşleşmesinin ortadan kalkması olmuştur. Bu noktada, temel siyasal katılma mekanizması olarak işlevlerini yitirdikleri öne sürülen siyasal partilerin ve egemen oldukları yasama/yönetim sürecinin yerine ikame edilecek bir mekanizmanın bulunması bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Max Weber'in "demokrasinin çocukları" olarak nitelediği siyasal partileri (Doherty, 2001) ikame edecek örgütlenmelerin adı 1990'larda konulmuştur: Demokrasinin kaynağı olarak değerlendirmeye başlanan sivil toplum örgütleri. Bu örgütlerin yükselmesi ile yerleşik yasama/yürütme süreçlerinin yerini de yönetim alacaktır. Bir başka anlatım ile küreselleşme öncesi, ulus devlet bağlamında tanımlanan ve siyasal partilerin temel kurumlar olarak tanımlandığı temsile dayanan siyaset, yerini sivil toplum örgütlerinin temel mekanizmalar olarak belirlediği yönetişimci siyasete bırakmaktadır.

Neo-liberalizmin Tercih: Yönetişim

Daha önce de değinildiği gibi, neo-liberal model, devletin ekonomik ve toplumsal gelişme sürecinden çekildiği ve yerini, devlet düzenlemesinden ve sistemin olağan işleyişinde diğer müdahalelerden özgür olduğu bir yapı olarak serbest piyasaya bıraktığı minimal devletle tanımlanmaktadır. Bu sistemin diğer unsurları arasında, sivil toplum örgütlerinin katılması temeline dayalı yönetim bulunmaktadır (Petras and Veltmeyer, 2006: 86).

Neo-liberal bakış açısından yönetim, temsili demokrasinin bunalımına karşı, gerçekten katılımcı ve çoğulcu bir demokrasinin yaşama geçmesi için bir çözüm olarak değerlendirilmektedir. Eskiye tanımlayan, tek özneli, merkezi, hiyerarşik bir iş bölümü içinde üretim yapan, kaynak ve yetkileri kendinde toplayan yönetimden, insan haklarına dayalı performans ölçütlerini gerçekleştirerek, çok özneli, yerinden yönetimci, ağsal ilişkiler içinde, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilir kılan ve kaynakların yönlendirilmesini olanaklı kılan bir yönetim anlayışına geçilmektedir. Bu özellikleriyle yönetim siyasal ve ekono-

mik gücün daha yaygın dağılımını da içermektedir (Tekeli, 1999: 248). Tekeli'ye göre, yöneten-yönetilen ikiliğini aşan katılım pratiklerine duyulan gereksinmeyi yönetişim karşılamaktadır. Bu uygulama ile toplumu yönlendirmekte sorumluluk dengesi, devletten topluma doğru kaymakta, yönlendirme sürecine hükümet dışı aktörler de katılmakta, demokratiklik, açıklık, hesap verme, çoğulculuk, kararın ilgililere en yakın yerde verilmesi (subsidiarite) gibi ilkeler de yaşama geçmektedir (Tekeli, 1999: 235). Özetle yönetişim, yalnızca etkin yönetim vurgusuyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda siyaset ve yönetimde açıklık ve sorumluluk vurgusunu da içermektedir. Bu çerçevede temel taleplerden birisi, sivil toplum ve devletin tüm düzeyleri arasındaki kurumsal bağları güçlendirmek olmakta ve iyi yönetişimin sonul olarak meşruiyet ve demokrasi kavramları ile kesin bağlılık içinde (Theobald, 1998: 3) olduğu ileri sürülmektedir.

Yönetişim için neo-liberal bakış açısından dile getirilebilecek erdemlerden bir başkası da alanıyla ilgilidir. Küreselleşen dünyada, yönetişim, ulusal ve yerel düzeyde olduğu gibi, ulusal üstü ya da ulus aşırı düzeyde de uygulanabilecektir. Bu da, ulus devletin aşınan işlevlerinin bir bölümünün ulus üstü kuruluşlara devredildiği düşünüldüğünde, önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Bürokrasi, sivil toplum ve sermayeden oluşan üç ortaklı karar sürecinin, katılımcı ve çoğulcu demokrasiyi yaşama geçirmek açısından öneminden söz edilmesine ve yararının vurgulanmasına karşın, Birleşmiş Milletlerin küresel yönetişim konusundaki gerekçesi asıl amacın belirlenmesi açısından aydınlatıcıdır: *“Dünya üretim ve ticaretinin dörtte üçü ulus aşırı şirketlerin elindedir. Özel sektör bütün uygarlığın ve kalkınmanın motor gücüdür. Özel sektör yaşamda bu denli ağırlığa sahip iken, temsili demokrasinin o pahalı ve uzatmalı yolları ile karar mekanizmalarını harekete geçirmek zorunda kalmamalıdır. Dünya zenginliğini, toplumların zenginliğini özel sektör yaratıyorsa karar verme mekanizmalarında da bu ağırlığa uygun bir yere sahip olmalıdır. Bu nedenle özel sektör temel karar mekanizmasında üç ortak içinde yer alacak eşit ortaklardan birisi olmalıdır.”*(Aktaran Güler, 2005: 221).

Ayrıca, yönetişimin ulusal-üstü ölçekte sağlayacağı yararlar da dikkat çekilmektedir (Mutlu, 2007: 8): Buna göre, küresel yönetişim sürecinde mal, hizmet ve sermayenin dünya ölçeğinde serbest dolaşımıyla, az gelişmiş ülkeler giderek daha yoğun biçimde yeni düzene “uyum sağlayarak” serbestleşme sürecine katılacaklar, bu da marjinalleşmeyi ve yoksulluğu önleyecektir.

Aslında bu gerekçeler, yönetişimin mantığını çok net biçimde açıklamaktadır: Ulus aşırı şirketler, siyasal partilerin temel aktörler olarak tanımlandığı temsili demokrasinin pahalı ve uzun yasama ya da yönetim sürecine konu olmamalıdır. Eşitler arasında birinci ortak olarak sermaye, küreselleşen ekonominin sürat ve ucuzluk gereksinmesine yanıt verecek karar sürecinde -yönetişimde- yer alarak ulusal siyasetin kısıtlarından kurtulmalıdır.

Bu noktada yönetim, piyasaların düzenlenmesi konusunda daha etkili bir yöntem olarak gündeme getirilmekte, sistemin piyasa dinamiklerine ve değişime uyum kapasitesini arttıran bir adım olarak değerlendirilmektedir (Ataay, 2006: 128). Bu adımın temel niteliği, ekonomik alanın ya da piyasa ilkelerinin siyasal ve yönetsel alana taşıyarak, küreselleşme ile biçim değiştiren kapitalist siyasal alanı yeniden yapılandırmak (Akbulut, 2005: 208, 231) arayışıdır. Yönetişimin anlamı ise, “kamu siyasalarının belirlenmesinin işlevsel temsil ve neo-korporatist düzenlemeler yoluyla parlamento dışılaştırılması” (Von Beyme, 1985: 361), siyasetten arındırılmış bir siyasal alanla iktisadın eklemelenmesinin sağlanmasıdır (İnsel, 2005: 131).

Bunlara karşın yönetim sürecinde, sivil toplum örgütlerinin ortaklardan birisi olarak yer almasının, sermayenin hareket alanını sınırlandırdığı, kamunun sesini karar sürecine taşıdığı yolunda görüşler de ileri sürülebilmektedir. Burada sivil toplum örgütlerine daha yakından bakmak gerekmektedir.

Sivil Toplum Örgütleri/Hükümet Dışı Kuruluşlar

Sivil toplum ve sivil toplum örgütleri liberal gelenekte 1980 özellikle de 1990 sonrasının egemen temaları arasında yer almaktadır. Bu noktada sivil toplum örgütleri başlığı altında öğrenci, kadın, çiftçi örgütleri, hükümet dışı örgütler (NGO), taban örgütleri (GRO- grass roots organizations), sendikalar, dinsel örgütlenmeler, meslek örgütlenmeleri, medya, insan hakları örgütlenmeleri ve dinsel gruplardan söz edildiği (Diamond, 1994: 5) belirtilmelidir. Ancak, sivil toplum kuruluşları arasından, yönetişimin mekanizmalarından birisini oluşturduğu, yeni siyasetin temel aktörleri olarak belirlenenler hükümet dışı kuruluşlar olmuştur. Sivil toplum ve sivil toplum örgütleri kavramlarının yaygın kullanımına karşılık, yeni siyaset ve yeni siyasal kültür bağlamında siyasal süreçte yer alması öngörülen örgütler hükümet dışı kuruluşlar olarak belirlenmektedir. Örneğin, Dünya Bankası sivil toplum koordinatörü William Reuben’in yazdığı bir raporda (2003: 5), mesleki ve sınıfsal çıkar temelinde örgütlenmiş sivil toplum örgütleri değil, herhangi bir kesimsel, sınıfsal çıkarı temsil etmeyen, adına konuştukları kesimler-

le aralarında bir sorumluluk ilişkisi olmayan daha çok bir yaşam biçimini ya da belirli kesimsel ve tikel değerleri temsil eden örgütler, yani hükümet dışı kuruluşlar ön plana çıkartılmaktadır.

1990'lardan başlayarak, hükümet dışı kuruluşlar sivil toplum, demokrasi, yönetim ve toplumsal sermaye gibi batının tarihsel deneyiminden kaynaklanan kavramlarla bağlantılı olarak tartışılmaya başlanmıştır. İlgili yazında, De Tocqueville perspektifinden hareketle, büyük ölçüde demokratikleşme aktörleri olarak değerlendirilen bu kuruluşların demokrasiyi güçlendirme rolüne ilişkin olarak üç gerekçe ileri sürülmektedir: *İlk olarak*, özerk aktörler olarak varlıkları nedeniyle kurumsal arenayı çoğullaştırdıkları ve bu nedenle güçlendirdikleri; demokratik sürecin mikro organizmaları oldukları; kimi ülkelerde oynadıkları siyasal rolün bir "derneksel devrim" boyutuna ulaştığı savunulmaktadır. *İkinci olarak*, yoksul ve marjinal gruplardan oluşan taban örgütleriyle çalıştıkları, bu nedenle yurttaş katılımını hem toplumsal ve coğrafi anlamda genişlettikleri, hem de kişisel ve örgütsel kapasite anlamında derinleştirdikleri vurgulanmaktadır. *Üçüncü olarak*, gerek ulusal gerekse yerel düzeylerde, değişim için baskı yaparak, alternatif perspektif ve siyasalar geliştirerek, devlet iktidarını denetledikleri belirtilmektedir. Şili ve Brezilya'da otoriter yönetimlerden demokrasiye geçişte oynadıkları rol üzerinde durulurken, Hindistan, Tayland ve Filipinler'de siyasal parti ve sendikaların zayıflığının yarattığı kurumsal boşluğun hükümet dışı kuruluşların yükselişine neden olduğuna değinilmektedir (Mercer, 2002: 5-7). Dünya Bankası da, hükümet dışı kuruluşların ve sivil toplum hareketlerinin giderek yükseldiğini ve halkın özlemlerini ifade etmek ve hükümetlere bu taleplere karşılık vermesi için baskıda bulunmak açısından giderek büyüyen bir rol üstlendiğini ileri sürmektedir. Sivil toplumun artan baskısı, özerk devlet eyleminin alanını sınırlandıracak, ayrıca, toplumun tüm kesimlerinin siyasal katılmasını yüreklendiren aktif bir sivil toplum, özellikle belirgin etnik bölünmelerin ve köklü yerel kimliklerin bulunduğu ülkelerde desantralizasyona yardımcı olacaktır (World Bank, 2002: 43-44).

Buna karşılık, sivil toplumla ilgili yazının Marx ve Gramsci'den yola çıkarak hükümet dışı kuruluşlar-sivil toplum ilişkisini kavramlaştıran ve giderek ağırlık kazanan bölümü, hükümet dışı kuruluşların demokratik bir rol üstlenmesinin toplumsal, iktisadi ve siyasal bölünmelere sınırlandığını ileri sürmektedir. Gramsci perspektifine göre, sivil toplum bir mücadele alanıdır ve hükümet dışı kuruluşlar da toplumdaki çatışmaları yansıtırlar. Dahası, az gelişmiş ülkelerin sivil toplumları parçalı, zayıf ve örgütsüz ve "sivil" olmakta başarısızdır. (Mercer, 2002: 11). Var olan örgütlerin de genelde seçkin bir nitelik taşıması yaygın bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

Bunlara ek olarak, hükümet dışı kuruluşların demokratik rollerini gerçekleştirmeleri giderek artan biçimde uluslararası finans kuruluşları, devletler ve başta bulunanlar aracılığıyla siyasal ve iktisadi neo-liberal güçler tarafından sınırlandırılmaktadır. Dile getirilen kaygılardan bir başkası da, bir meşruiyet krizinin yaşanmasına ilişkindir. Gözlemciler bağışçıların dayattığı biçimsel izlekleri benimseyen hükümet dışı kuruluşların, tabandan çok bağışçılarla diyalog içinde olduğunu ve yukarıya doğru sorumluluğun geliştiğini ileri sürmektedirler (Mercer, 2002: 11, 15). Bir başka anlatımla, hükümet dışı kuruluşlar artık üyelerine, üstlendikleri projelerden yararlananlara ya da topluma değil projeleri fonlarıyla destekleyen finansörlerine karşı sorumluluk geliştirmektedirler (Ataay, 2006: 136).

Öte yandan, hükümet dışı kuruluşların siyasal özne olarak tanımlanmasına yönelik eleştiriler de yükselmektedir. İlk olarak, genelde sivil toplum, özelde hükümet dışı kuruluşların dünyası eşitlikler dünyası değildir. O dünyada, en etkili olanlar en iyi örgütlenenler; en iyi örgütlenenler ise en fazla kaynağa sahip olanlar ve en güçlü olanlardır. Ayrıca, bu dünyanın hiç de demokratik olmayan ve sivil olmayan unsurları içinde barındırması olasılığının yüksekliği dile getirilmektedir. Sivil toplum içindeki ilişkiler, üyelerinin heterojenliğini ve asimetrisini yansıtmaktadır. Sivil toplum dünyasının örgütleri, iktidar ve iktisadi kaynaklara ulaşma açısından birbirinden farklılaşmaktadır. Kurumsal gelişme ve etki hiyerarşilerinin alt düzeylerinde yoksulların örgütleri yer almaktadır etmektedir. Yerel ve yoksul halk örgütleri “sivil dışlanma” ile yüz yüzedir. Bu örgütlerin, kamu siyasalarının tartışılmasına ve uygulanmasına katılmasını önleyen bilgi, kaynak, siyasal beceri gibi birçok engel bulunmaktadır (Reuben, 2003: 6).

Hükümet dışı örgütlerin, devletle ve kaynak sağladıkları kuruluşlarla ilişkileri de önem taşımaktadır. Devletle hükümet dışı kuruluşların ilişkileri söz konusu olduğunda, devlet farklı stratejiler benimseyebilmektedir: Muhalefet ve direnme güçlerini mobilize etme kapasitesindeki sınıf temelli örgütlerin temsilcileriyle diyalog ve pazarlık süreci; sıklıkla hükümet dışı kuruluşlar aracılığıyla liderleri ekonomik, toplumsal ve siyasal reform siyasalarının belirlenmesi sürecine katmak; savaşı örgütleri bir reform gündemi, ortaklık yaklaşımı, popülist bir yatıştırma ya da klientelizm politikası temelinde uysallaştırmak; sivil toplum içinde reformist ve demokratik bir gündeme sahip olduğu düşünülen örgütleri güçlendirmek; sistem karşıtı örgütleri zayıflatmak; bunların tümü başarısız olduğunda, sistem karşıtı gündeme sahip olan örgütleri siyasa belirleme forum ve kurumlarına dahil etmek sayılabilir (Petras and Veltmeyer, 2006: 88-89). Görülebileceği gibi, uygulamada yönetim bu amaçların tümüne hizmet edebilmektedir.

Bu çerçevede, hükümet dışı kuruluşların büyük ölçüde yönetimlerin taşeronları kimliği kazandıkları, var olan iktidar ilişkilerini güvence altına almak için kullanılan bir araç haline geldikleri eleştirisi de şaşırtıcı olmamaktadır. Latin Amerika uygulamasına ilişkin yazın, neo-liberal güçlerin hükümet dışı kuruluşları kamu yönetimi taşeronları haline getirdiğini belgelemektedir (Mercer, 2002: 11). Dahası, Dünya Bankası, hükümet dışı kuruluşları, sivil toplumun üçüncü sektörü içinde kitle hareketlerinin ortaya çıkmasıyla mücadele için, yerel gelişme ve iyi yönetim ajanları olarak finanse etmektedir (Petras and Veltmeyer, 2006: 92).

Hükümet dışı kuruluşların katılımıyla oluşturulan hükümet-yurttaş siyasa konseylerinin genelde gelişme sinerjisi yaratmak için Dünya Bankasının önerisiyle kurulduğu ve bunlarda müzakereciliğin değil, danışmanın söz konusu olduğu da dile getirilen eleştiriler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, hükümet dışı kuruluşların, hükümet politikalarını sorgulamaktan çok, destekleme ve meşrulaştırma rolünü üstlendikleri ileri sürülmektedir. Bir başka anlatımla, hükümet dışı kuruluşların katılımı statükoya karşı çıkmaktan çok, meşrulaştırmaya hizmet etmektedir (Mercer, 2002: 17). Böylelikle, bağışçıların ve finansörlerin kurumsal ve mali desteği ile yurttaşlar adına konuşan, meşru, örgütlü, denetimli bir kamusal tartışma alanı yaratılmaktadır.

Sonuçta, hükümet dışı kuruluşlar yukarıdan ya da dışarıdan tasarlanan pasif, çatışmacı olmayan bir siyaset biçimine yönlendirilmektedir. Küreselleşme disiplinine ve “emperyal” yönetim gereklerine uyum için yerel koşulların böylece oluşturulduğunu ileri süren Petras ve Veltmer’e göre (2006: 93-94), hükümet dışı kuruluşlara sağlanan kaynak ve krediler, küreselleşme gündemini kolaylaştırdığı gibi yönetmektedir de. Bu çerçevede sivil toplum söyleminin, neo-liberal kapitalist gelişmeyi sağlamak için gerekli siyasal koşulları güvence altına alan, emperyalist gündemin ideolojik maskesi olduğu sonucuna ulaşmaktadırlar.

Genelde sivil topluma, özelde hükümet dışı kuruluşlara yönelik bu saptama ve eleştiriler göz önüne alındığında, sivil toplumun katılmasıyla temellendirilen demokratik yönetim düşüncesinin gerçeklikten oldukça uzak olduğu söylenebilmektedir. Çok-uluslu ve ulus aşırı şirketlerin sayısının artışı, mal ve sermayenin serbest dolaşımı, temsile dayanan ulusal parlamentoların yasama süreci ile bağdaşmamaktadır. Burada çözüm yolunda ilk aşama, küresel sermayenin önündeki engellerin kaldırılması; ikinci aşama da sermayenin karar/yönetim sürecine katılmasının sağlanmasıdır. Bunun en elverişli biçiminin de yönetim olduğunda kuşku yoktur. Ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta, yönetimle siyasal otoritenin temsili organlardan, ne halk tarafından doğrudan seçilen ne de seçilmiş-

lerce doğrudan yönetilen çoğunluğa dayanmayan kurumlara aktarılması (Tallberg: 2002: 23) anlamını taşımaktadır.

Öte yandan, yönetim sürecinde bir asimetrinin varlığı açıktır. Çatışmacı değil dayanışmacı bir toplum ve karar süreci modelinde, yönetim, sınıfsal temele ve konuma dayalı katılımı reddederken; sermaye, sınıfsal tüm özellikleri ile bu mekanizma ve süreçte yer almaktadır. Sermayenin karşısında ise, sivil toplum adına, tekil konular üzerinde odaklaşan hükümet dışı kuruluşların yer alması öngörülmektedir. Ancak, var olan gözlem ve verilere dayanarak, hükümet dışı kuruluşlara karar sürecinde yer vermenin, uysallaştırma ve siyasalara destek sağlama arayışından kaynaklandığını söylemek yanlış olacaktır.

Bu noktada, karşımıza yeni siyaset anlayışının ikinci aşamasının siyasal özneleri olarak yeni toplumsal hareketler çıkmaktadır.

Post-Modernizmin Siyaseti: Yeni Toplumsal Hareketler

Küreselleşen dünyada, “yeni” siyasetin ikinci ayağını “yeni” toplumsal hareketlerin oluşturduğu söylenebilir. Post-modernizmin, artan bir toplumsal parçalanmışlık, toplumsal ilişki ve deneyim çeşitlenmesi, yaşam biçimlerinin çoğulluğu ve kişisel kimliklerin çoğalması, eski sınıfsal dayanışmaların çökmesi gibi saptamalarına uygun bir biçimde, cinsiyet, ırk, etnik köken, cinsellik vb. ile ilgili başka kimlikler temelinde ve başka baskılara karşı toplumsal hareketlerin (Wood, 2003: 303) ortaya çıktığı görüşü genel bir kabul görmektedir. 1970’lerden sonra ortaya çıkmakla birlikte, 1990’lardan sonra gözlenen toplumsal hareket sayısındaki artış, radikal siyasi etkinliklerin yeniden, siyasi olandan (devlet ve siyasi partilerden) toplumsal olana (gündelik dünyaya) dönmesinin en güçlü ifadesi olarak değerlendirilmektedir. Bunun nedeninin ise, hükümetlere ve siyasal partilere karşı güvensizliğin artması olduğu ileri sürülmektedir. (Dirlik, 2008: 69, 67).

Kaase’in (1999: 14) “katılma devrimi” olarak adlandırdığı, kurumsal olmayan seçim dışı siyasal katılma biçimlerinden biri olan yeni toplumsal hareketler, “sıradan halkın” kolektif taleplerini dile getirdikleri sürekli performans, gösteri, kampanya silsileleri; grup eyleminin bir türü; bir toplumsal değişime destek veren, direnen ya da ortadan kaldırmaya çalışan birey ya da örgüt grupları olarak (Tilly (2004: 3) tanımlanmaktadır. Toplumsal hareketlerin siyasal partiler ve baskı gruplarından farklılığını vurgulayan Tarrow’a (1994: 1) göre ise, toplumsal hareket; ortak amaçlara, dayanışmaya sahip kişilerin sürekli etkileşim içinde, seçkinlere, otoritelere, diğer gruplara, ya da kültürel kodlara kolektif meydan okumasıdır.

Bir toplumsal hareket, yerleşik kurumlar alanının dışındaki toplu eylemler yoluyla, ortak bir çıkarı korumak ya da ortak bir hedefe erişmeyi sağlayabilmek için girişilen toplu bir çaba olarak da betimlenebilmektedir (Giddens, 2000: 538-539).

Toplumsal hareket örneklerinin 18. yüzyıla kadar gitmesine karşın, 1970 sonrasında ürünü olan yeni toplumsal hareketler eski hareketlerden farklılaşmaktadır. 1970 öncesinde toplumsal hareketler, iktidardakileri toplumda var olan gerilimler konusunda uyaran siyasal öncesi (pre-political) davranış biçimleri olarak görülürken (Marks and McAdam: 1996: 249), 1970'lerden sonra politika yapmanın yeni yolu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Burada "yeni" olan, alternatif bir toplumsal ya da siyaset dışı yaklaşımın, siyaset yapmanın yeni biçiminin gelişmesidir (Petras and Veltmeyer, 2006: 84, 85). Bu çerçevede yeni toplumsal hareketlerin yükselişi birçoklarınınca, siyasal katılma kalıplarında önemli değişikliklerin bir ifadesi ya da nedeni olarak bile görülmektedir. Öncelikle, bu hareketler siyasal katılmanın içeriğinde değişikliğe yol açmaktadır. Kamusal ve siyasal gündemleri, sınıf ve din gibi geleneksel konular odaklı olmaktan çıkarıp, ekoloji, kadın ve eşcinsel hakları, üçüncü dünya, barış ve silahsızlanma gibi post-materyalist temalara kaydırmaktadır. Kapsayıcı ideolojilerin mobilizasyon güçlerinin zayıflaması, toplumsal ortamın çözülmesi ve bireyselleşme süreci bağlamında yeni toplumsal hareketler, kümelenmiş, tek boyutlu ancak sıklıkla kuşatıcı katılma kalıplarından, post-modern daha parçalanmış, çok boyutlu, ancak daha az bağlayıcı katılma kalıplarına kayış olarak değerlendirilmektedir. Siyasal partilerle yakından bağlantılı ve ikincil olan daha önceki hareketlerden farklı olarak, yeni toplumsal hareketler, parti politikasından bir ayrılma ya da en azından, katılmanın alışıldık olmayan ve parlamento dışı biçimlerinde artışla, parti temelinde siyasete bir ek anlamına gelmektedir. Bu hareketler, siyasal katılmanın güçlü bir biçimde ayrılmış, hiyerarşik olarak örgütlenmiş toplumsal ve ideolojik ortamdan çok daha bireyselleşmiş ve parçalanmış bir katılma kalıbına doğru ayrışmasının temel ifadesi olarak görülebilmektedir (Koopmans, 1996: 28-29, 43).

1970 öncesi toplumsal hareketlerinin, belirgin sınıfsal temele dayanan üyelik yapısı, hiyerarşik örgüt yapısı, süreklilik ve güçlü liderlikle belirlenen özelliklerinden farklı olarak, yeni toplumsal hareketler, sınıf gibi toplumsal kategorileri dikine kesen üyelik tabanı, hiyerarşik ve merkezîyetçi olmayan gevşek örgütsel yapı, geçicilik, liderliğin önemini yitirmesiyle betimlenmektedir. Bir değerlendirmeye göre, bu hareketler eriyen ve zayıflayan gruplardan ve stratejilerden oluşan birer ağ" niteliği taşımaktadır (Rosenau, 2004: 212). Bunların dışında toplumsal hareketlerin genelde kutuplaşmanın ürünü olmasına karşın; eski toplumsal hare-

ketlerde kutuplaşmayı yaratan sınıfsal temel ve yoksulluk iken, yeni toplumsal hareketler değerler temelindeki kutuplaşmanın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Yeni toplumsal hareketleri dağınık, ama zaman ve uzam içinde sürekli, farklı yerleşmelerden aktörleri kapsayan ve sıklıkla farklı ölçeklerde gerçekleşen toplu eylem süreçleri olarak değerlendiren Bebbington (2007: 801), bu eylemlerde yer alan aktörlerin, ne protesto nedenleri ne de alternatif çözümler konusunda aynı dünya görüşünü paylaşmalarının gerekmediğini vurgulamaktadır. Böylelikle bir siyasal örgütlenme olmaktan çok, bir süreç olarak nitelenen yeni toplumsal hareketler çatısı altında farklı geleneklerden gelen ve farklı dünya görüşlerine sahip olan bireyler belli ve özgül bir konuda birleşebilmektedirler (Çetinkaya, 2008: 36). Mouffe'ye göre de (1994: 186) yeni toplumsal hareketlerin mücadelelerini karakterize eden şey özne konumlarının çok katmanlılığı ve çeşitliliğidir.

Dar sınıfsal, iktisadi çıkarlara dayanmamak, kısmi vaatlerde, taleplerde bulunmak ve farklı toplumsal katmanları harekete geçirmek yeteneği de yeni toplumsal hareketlerin ayırıcı özellikleri arasında sayılmaktadır (Çetinkaya, 2008: 36). İdeolojik yönelimleri yada uzun vadeli alternatifleri barındırmayan (Dirlik, 2008: 82). Bu hareketler, bir sınıf hareketi değil, yaşam kalitesini yükseltmenin ve moral değerler açısından daha tatmin edici bir yaşamın peşindedir (Vergin, 2003:308-309).

Böylelikle yeni toplumsal hareketler amaçları açısından da eskiden farklılaşmaktadır: Eski toplumsal hareketlerin ve geleneksel çıkar gruplarının amacı, hükümeti ve siyasa sürecini etkilemeye yönelik iken, yeni toplumsal hareketler yaşam biçimlerini etkilemek ve doğrudan eylem ve topluluk oluşturma aracılığıyla toplumsal değişimi gerçekleştirmek üzerinde odaklanmaktadır (Norris, 2001: 1).

Bir değerlendirmeye göre, sınıf çatışmasının geçersizleştiği bu çağda demokratik ve çoğulcu geleceği inşa etmenin aktörleri bu hareketler olmalıdır. Bu hareketler, eşitlik için mücadele verirken ya da özgürlükler için örgütlenirken, liberal demokrasiyi ileri taşımakta ve radikal bir söylemin oluşması için iyi bir zemin oluşturmaktadırlar (Vergin, 2003: 308-309).

Siyasetin temel aktörlerinden biri olarak, sendikalar, sermaye ve meslek örgütleri gibi özgül toplumsal gruplar ya da kürtaj, silahsızlanma, çevre gibi daha spesifik sorunlar üzerinde odaklanan daha formel örgütler olarak tanımlanan çıkar grupları ve siyasal partilerin yerini toplumsal hareketlerin alması yolunda bir gelişmenin, siyasetin kolektif örgütler anlamında araçlarını, siyasal ifade için kulla-

nılan eylemler anlamında repertuarını ve hedeflerini değiştirdiği ileri sürülmektedir. Bu, siyasal ifade ve mobilizasyon aracı olarak protesto politikasının yükselişi (Norris, 2001:1, 17) anlamına gelmektedir.

İlgili yazında yeni toplumsal hareketlerin erdemlerine ilişkin olarak, gündelik yaşama ilişkin şikayetleri ve belirsizlikleri alenileştirmeleri ve sivil toplum içinde yer alan kökleşmiş toplumsal etkileşim kodlarına meydan okumaları (Keane, 1993: 21-22) üzerinde durulmaktadır. Norris, Walgrave and Van Aelst (2005: 203) de, yeni toplumsal hareketler çerçevesinde, gösterilerin kamu sesinin temel kanallarından birisini oluşturduğunu, demokratik bir sistemde taleplerin siyasal ifadesi için giderek gelişen bir kanal haline geldiğini ve sivil toplumda var olan örgütlere ek bir etkinlik biçimi olarak geliştiğini savunmaktadırlar. Bu bağlamda, alternatif siyasal kurumlar olarak da şekillenmeye başlayan “yeni toplumsal hareket siyaseti”nin kamusal alanda temsili demokrasiyle rekabete girdiği, böylelikle siyasette bir tür yerinden yönetime yöneliş, merkeziyetçilikten uzaklaşma, yerel ve bölgesel politikaların ön plana geçtiği de ileri sürülmektedir (Sanlı, 2003: 10-11). Touraine (1997: 89-90, 252) ise, bir adım daha ileri giderek, demokrasi ve toplumsal hareketler ilişkisini vurgulamaktadır: Ona göre, toplumsal hareketle demokrasi birbirinden ayrılamaz. Demokrasi olmadan gerçek toplumsal hareketler oluşmaz; toplumsal hareketler olmadan da demokrasi zayıflar. Toplumsal hareket ve demokrasi birbirine sıkı sıkıya bağlıdırlar ve beraberce öncülük ve devrim çağrısına karşı gelirler.

Yeni toplumsal hareketlerin erdemlerinden bir başkası olarak, yeni bir yurttaşlık kavramını gündeme getirmesi üzerinde durulmaktadır. Fransız toplumbilimcileri tarafından geliştirilen yeni yurttaşlık kavramı, biçimsel siyasal yapıların dışında yükselen yeni mobilizasyon biçimlerini açıklamak için kullanılmakta ve siyasal sürece aktif biçimde katılan bir yurttaş anlamına gelmektedir. Geleneksel yurttaş düşüncesi, temelde yurttaş siyasal topluluğun bir üyesi olarak, siyasal yaşama yalnızca seçim süreçleri aracılığıyla dolaylı biçimde katılan pasif bir yurttaş tasarımına dayanırken, yeni yurttaşlık, sivil ve siyasal olaylara, demokratik karar verme süreçlerine yurttaşların doğrudan katılımını öngörmektedir. Bu bağlamda, yeni toplumsal hareketlerin yükselmesi yeni ve aktif bir yurttaşlık biçiminin yükselmesinin bir ifadesi olarak görülmektedir (Waters, 1998: 176). Yeni yurttaş yaklaşımı çerçevesinde toplumsal hareketler en azından üç ayırıcı özelliği paylaşmaktadırlar: 1) Sivil ve demokratik değerleri savunmaktadırlar, 2) Biçimsel olmayan, birliksel (associative) örgütlenme biçimlerini kullanmaktadırlar, 3) Eylemleri aracılığı ile siyasal sürece yurttaş katılımını güdülemektedirler (Waters, 1998: 177).

Bunlara ek olarak, yeni toplumsal hareketlerin hem örgütlenmelerinde hem de kurdukları geçici siyasal ittifaklarda gözlenen esnekliğin onların zamanın siyasal ve toplumsal gereklerine özellikle uygun düşmesini sağladığı; bu esnekliğin onlara, aynı derecede önemli olan farklı bileşenleri temsil eden farklı hareketlerin arasında gevşek ittifak kurma becerisi kazandırdığı da vurgulanmaktadır (Dirlik, 2008: 69).

Yeni toplumsal hareketler konusunda dile getirilen olumlu yönlerden bir başkası da, küreselleşen dünyada bu hareketlerin ve bu yolla katılmanın ulus devlet ile sınırlı kalmamasıdır. Eş zamanlı küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin sonucu olarak, iktidarın çok tabakalı olmasına dayalı olarak, yeni toplumsal hareketlerin hedefleri ulus aşırı, ulusüstü, ulusal, yerel olabilmektedir (Norris, 2001: 5; Tarrow, 2003: 246). Bu bağlamda, yeni toplumsal hareketlerin bir boşluğu doldurduğu söylenebilir.

Öte yandan, ilgili yazın bu hareketlerin etkisi ve başarısı konusunda çok iyimser görüşleri yansıtmamakta, yeni toplumsal hareketlerin zaafı da dile getirilmektedir: Öncelikle, yeni toplumsal hareketlerde, siyasal partiler ve sendikalar da olduğu gibi temsil ve iç demokrasi sorunlarının varlığı vurgulanmaktadır. Örnek olarak, yoksulları konu alan toplumsal hareketler üzerinde durulmakta ve yoksulların bu hareketlere katılmak için gerekli zaman ve kaynağa, tartışmalarda ve hareketin söyleminin oluşumuna katkı sürecinde seslerini duyuracak kapasiteye sahip olmadıkları ileri sürülmektedir (Bebbington, 2007: 811). Norris ise, yeni toplumsal hareketlerde sıradan halkın değil, eğitilmiş yönetici ve profesyonellerin yer aldığını ileri sürmektedir (Norris, 2001: 17). Bu noktada, yeni toplumsal hareketlerin toplumun marjinal kesimleri arasında yeni katılımcı kültürün habercisi olarak görüldüğü yargısı (Appleton, 1999: 71) temelsiz kalmaktadır.

En önemli saptamalardan birisi, bu hareketlerin belirgin biçimde “anti-politik” olan nitelikleridir. Bunların eylemleri, ne devlet iktidarını ele geçirip dönüştürmeyi, ne de münhasıran parti siyaseti üzerinde yoğunlaşmayı amaçlamaktadır. Bunun yerine, mikro iktidar ilişkilerinin daha az görünür alanlarını alenileştirme ve dönüştürme gibi daha az çarpıcı bir işlev üzerinde yoğunlaşmaktadırlar (Keane, 1993: 22-23). Bu çerçevede küreselleşme döneminde, siyasal partilere yöneltilen alternatif bir gelecek sunma anlamında “siyasal olmama” eleştirisi yeni toplumsal hareketler içinde geçerlidir. Bu özelliklerinin yeni toplumsal hareketlerin siyasal partilere bir seçenek olarak görülmesini olanaksız kıldığı söylenebilir.

Yeni toplumsal hareketlerin geçiciliği, süreksizliği kısacası gevşek örgütlenme biçimi ve katılmanın düzensizliğinden kaynaklanan eleştirilerden bir başkası da, “geleneksel olamayan siyasal katılma türlerinin, katılımcıları siyasete katılan insanlardan örgütlenmemiş kitlelere dönüştürdüğü” biçimindedir (Koruvetariz ve Dobratz, 2004: 84). Bu noktada, yeni toplumsal hareketlerin, bireyselleşme sürecinin hem bir yansıması olduğu, hem de bu sürece katkı sağladığını ileri süren Koopmans’ı da (1996: 50,dn39) anımsamak yararlı olabilir. En güçlü ve etkili olanların en örgütlüler olduğu düşünüldüğünde, yeni toplumsal hareketlerin de karşı çıktıklarıyla asimetrik bir ilişki içinde yer aldığını söylemek yanılığ olmayacaktır.

Offe ise, toplumsal hareketler konusunda bir paradoksa dikkati çekmektedir (Aktaran Bauman, 2000: 118): “Yeni toplumsal hareketler, tam da eski hareketlerin taleplerini karşılayabilecek siyaset, yönetim, maddi üretim ve bilimsel – teknolojik yeniliklerle ilgili kurumsal düzenlemeleri eleştirilerinin hedefi haline getirmişlerdir...” Bu hareketler, daha önceki sosyo-politik hareketlerde görülen tutarlılık ve kapsamlılık derecesinde bir toplumsal dönüşüm programının daha ana hatlarını bile geliştirmekten çok uzaktadırlar.” Bu hareketlerin sonuçlarına ilişkin bir araştırmanın sonuçlarını yorumlayan Tarrow ise (2003: 246), etkilerinin büyük değişiklikler yada sistemde dönüşümden çok, varlıklarının kabulü konusunda küçük değişikliklerde sınırlı kaldığını ileri sürmektedir.

Belki de yeni toplumsal hareketleri, siyasal makinenin çok önemli bir parçasını oluşturduklarını ileri sürmesine karşılık (2007: 815) en iyi biçimde Bebbington özetlemektedir. Bebbington’a göre, toplumsal hareketle dünyayı sorgulamanın özgül biçim ve söylemlerinin taşıyıcıları olarak anlaşılabilir (Bebbington, 2007: 800). Hepsi o kadar.

Yeni toplumsal hareketlerin gerek olumlu gerekse olumsuz yönlerine ilişkin değerlendirmeler, bu hareketlerin post-modernizmin siyaset anlayışına tümüyle denk düştüğünü sergilemektedir. Geçicilik, sınıfsal ve ideolojik bir temelinin olmayışı, yaşam kalitesiyle ilgili özgül talepler üzerinde odaklaşma tam da post-modernizmin öngördüğü siyaset ve katılım modeline ve büyük anlatılarla siyasal partileri reddine denk düşmektedir. Ayrıca, alternatif bir gelecek sunma arayışının olmaması da neo-liberalizmin hegemonyasını hem yansıtmakta hem de beslemektedir. Bu çerçevede, öngörülen siyasetin ne kadar demokratik olduğu tartışmaya açıktır.

Sonuç: Yeni Siyaset

İktisadi ve toplumsal değişimin sınıf ilişkilerinde, ideolojide ve siyasal iktidarın yapılanmasında dönüşüm yarattığı tartışmasız bir gerçektir. Bu bağlamda, küreselleşen kapitalizmin ideolojisi olan neo-liberalizmin ve kültürel çerçevesini çizen post-modernizmin siyasal projesi, yönetim ve yeni toplumsal hareketler ayaklarından oluşan yeni bir siyaset ve yeni bir demokrasi inşa etmektir.

Kuşkusuz bunda neo-liberalizmin hegemonik söylem haline gelmesinin, küreselleşmenin ve ulus devletin işlevlerinin aşınmasının, etkilerinden söz edilebilir. Bu gelişmelerin sonucu olarak, hemen tüm toplumlarda ideolojik açıdan siyasal partiler arasında, özellikle iktisadi alanda bir benzeşme gündeme gelmiştir. Serbest piyasa, özel girişim ve devletin küçültülmesi parti ideolojilerinin ortak paydası olma özelliği kazanmıştır. Bu, ideolojinin sonu ve tarihin sonu tezlerinin yeniden üretilmesi için somut desteği sağlarken, küreselleşmenin ulus devlet üzerindeki etkilerinin, temsili demokrasinin dayandığı temsil-sorumluluk ilkesinin bulanıklaşması sonucunu yaratması siyasal partilerin geçerliliklerini yitirdiği savının gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu da yeni bir siyaset arayışına ve anlayışına yol vermiştir.

Yeni siyasal kültürün tanımladığı, “post-modern siyaset”, “yeni toplumsal hareket siyaseti” “protesto demokrasisi”, “delegasyon demokrasisi” ya da “gösteri demokrasi” olarak da adlandırılan bu yeni siyaset anlayışının iki aşamasından söz edilebilir. İlk aşamada sivil toplum örgütleri, ikinci aşamada yeni toplumsal hareketler siyasetin yeni öznesi olarak belirlenmiştir. Bu, azınlık siyaseti olarak adlandırılabilir yeni bir siyaset anlayışının gündeme gelmesi anlamını taşımaktadır: Çoğunluğa dayanmayan, halk ya da seçmen kitleleri ile bir sorumluluk ilişkisi içinde olmayan kurumların temel siyasal katılma mekanizması olarak tanımlanması. Bu yeni siyasetin ayırıcı özelliklerinden birisi, yerel, ulusal ve ulusal üstü düzlemde yeni bir katılma paradigmasının, yönetişimin gündeme gelmesidir. Böylelikle siyasal otoritenin temsili organlardan, ne halk tarafından doğrudan seçilen ne de seçilmişlerce doğrudan yönetilen, çoğunluk iradesine bağımlı olmayan olumlara aktarılması söz konusu olmuştur.

Temsili demokrasinin ve siyasal partilerin krizine çözüm olarak sunulan yönetişimin kapitalizmin küreselleştiği ve neo-liberalizmin hegemonik hale geldiği dünyada, mekân ve mesafe sınırlarıyla bağlı olmayan küresel sermayenin karar sürecine katılmasının temel mekanizmalarından birisi olduğu söylenebilir. Bunun temelinde ise, sermaye ve bilginin hareketliliğine ve hızına siyasal kurumların

eşlik edemeyişinin yarattığı gereksinme yatmaktadır. Bir başka anlatımla, sermayenin hareketliliği ve gereksinmeleri karşısında, ulus devlet çerçevesinde alışıldık yasama süreçlerinin işleyişi ağır ve maliyeti yüksektir. Yönetişim mekanizması, üçlü ortaklık söylemi ile meşrulaştırılmaya ve gerekçelendirilmeye çalışılmakla birlikte bir asimetriyi temsil etmektedir. Bir yanda artık rolü yalnızca “düzenleyici”likle tanımlanan, yetkileri aşağıya ve yukarıya aktarılan neo-liberal devlet, öte yanda eşitsizlikler üzerine kurulu sivil toplumun sınıflar ve ideolojilerle ilişkisi kesilmiş hükümet dışı kuruluşları ve de sınıfsal temelde iyi tanımlanmış bir ideolojiyle sınırsız piyasa arayışını temsil eden sermaye. Bu mekanizmanın neo-liberalizm tarafından bir demokratikleşme projesi olarak sunulmasına karşın, “sivil” ortağın işlevinin politikaların meşrulaşmasına ve toplum tarafından benimsenmesine hizmet olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Bir başka anlatımla, sivil ortak, var olan iktidar ilişkilerinin sürdürülmesi, sermayenin çıkarlarının çatışmasız bir biçimde sürdürülmesinin ve pekiştirilmesinin bir aracı olmaktadır.

Yeni siyasetin ikinci ayağını oluşturan yeni toplumsal hareketler ise, reksizlik, tekil konularla sınırlı olmak, örgütsüzlük gibi özellikleriyle, post-modernizmin parçalanma, çeşitlilik, farklılık, kimliklerin çoğulluğu, meta-anlatıların ve temsilin reddi söylemlerine uygun biçimde ideolojiszleştirilmiş ve örgütsüzleştirilmiş kitlelere “sözde” katılma duygusu sağlamanın ötesine geçemeyecektir.

Temsili demokrasi ve siyasal partilerin eleştirisi üzerine yükselen bu model, aslında aynı eleştirilere konu olmayı sağlayacak özellikleri taşımaktadır. Temsili demokrasinin katılmayı seçimsel katılmaya indirgediği, temsilin bir gölgeler tiyatrosu haline geldiği, sorumluluk ilkesinin uygulamada işlemediği, seçkinciliğe yol verdiği; siyasal partilerin ortalama seçmen tarafından ulaşılamaz oligarşik yapılar haline geldikleri ileri sürülürken; yönetim, yeni toplumsal hareketler ve hükümet dışı kuruluşlar bağlamında seçmen/halk/kitle ile bu mekanizmaların temsil/sorumluluk ilişkisi hiç de sorgulanmamaktadır. Yönetişimin sivil ortağı, nasıl belirlenmektedir, kimi temsil etmektedir ve kime sorumludur? Sorumluluk nasıl sağlanacaktır? Aslında bu soruların yanıtı açıktır. Burada temsil ve sorumluluk söz konusu değildir. Bir azınlık, çoğunluk adına konuşacaktır. Bu durumda yönetişimin demokratikliği sağladığını ileri sürmek ne ölçüde olanaklıdır? Yanıtlanması gereken bir başka soru ise, halk tarafından doğrudan seçilen ne de seçilmişlerce doğrudan yönetilen çoğunluğa dayanmayan kurumlara aktarılmasının demokratikleşmeye ne ölçüde hizmet edeceğidir.

Bireyselleşmenin yansıması olarak da değerlendirilen yeni toplumsal hareketlerde ise, temsiline artık söz konusu olmadığı doğrudan katılmanın gerçekleştiği iddia edilmekle birlikte, katılanların niteliği burada da bir seçkin bir azınlığın çoğunluk adına konuşmasının söz konusu olabileceğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, var olan örnekler, yeni toplumsal hareketlerin, ulus aşırı, ulusal hatta yerel düzeylerde talepleri dile getirme ve protesto davranışı sergileme ötesinde bir kazançlarının olmadığını göstermektedir.

Bunun ötesinde, tele-demokrasi, e-demokrasi gibi kavramlar giderek daha fazla dillendirilmeye başlanmıştır. Bu da bireyselleştirmenin, dahası tekilleştirmenin daha ileri bir aşamasına geçme arayışının göstergesi sayılabilir.

Sonuç olarak, eğer siyaset, geleceğe ilişkin alternatifler arasında bir tercih yaparsa, hükümet dışı kuruluşlar ve yeni toplumsal hareketlerin, tanımları ve doğaları gereği bu tür bir işlevi gerçekleştiremeyecekleri söylenebilir. Bu işlevi geleceğin siyasetinde de siyasal partiler gerçekleştireceklerdir. Gerçekten de siyasal partilerin küreselleşme döneminde siyasal partilerin yerini alacak bir mekanizmanın ortaya çıkmadığı açıktır. Ancak, siyasal partilerin de, gerçekten demokratik, seçmen kitleleriyle yerleşik ve sağlıklı bağlara sahip, alternatif bir toplum ve insan tasarımına sahip yapılara dönüşmesi gerektiği belirtilmelidir. Kapitalizmin girdiği yeni kriz belki de buna olanak sağlayacaktır.

Kaynakça

Akbulut, Örsan Ö. (2007), *Küreselleşme Ulus Devlet ve Kamu Yönetimi*, TODAİE Yayını, Ankara.

Akbulut, Örsan Ö. (2005), *Siyaset ve Yönetim İlişkisi*, TODAİE Yayını, Ankara.

Alemdar, Korkmaz (2001), *İletişim ve Tarih*, Ümit Yayınları, Ankara.

Appleton, Andrew (1995), Parties under Pressure: Challenges to 'Established' French Parties, *West European Politics*, Vol. 18, No. 1, January.

Appleton, Andrew (1999), "The New Social Movement Phenomenon: Placing France in Comparative Perspective", *West European Politics*, Vol. 22, No. 4, October.

Bauman, Zygmund (2000), *Siyaset Arayışı*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.

Bauman, Zygmund (1997), *Post-modernity and Its Discontents*, Polity, Cambridge.

Bebbington, Anthony (2007), "Social Movements and Politicization of Chronic Poverty", *Development and Change*, Vol 38, No. 5, September.

Becker, Frans and René Cuperus (2004), The Party Paradox, [http://www.ippr.org.uk/publications/files/The Party Paradox.pdf](http://www.ippr.org.uk/publications/files/The%20Party%20Paradox.pdf), 09.12.2004.

Cepulkauskaitė, Ieva (1999), "New Political Culture" as New Political Lifestyle", www.sociusmas.lt/Eng/Nr9/npc.asp 28.01.2008.

Diamond, Larry (1994), "Rethinking Civil Society. Toward Democratic Consolidation", *Journal of Democracy*, Vol. 5. No. 3, July.

Dirlik, Arif (2008), "Pasifik Perspektifinde toplumsal Hareketler, Çağdaş Radikal Siyasetin Soyağacı Üzerine Düşünceler, Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler", *Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim*, Der. Y. Doğan Çetinkaya, İletişim Yayınları, İstanbul.

Doherty, Ivan (2001), "Democracy out of Balance", *Policy Review*, No. 106, April-May 2001. www.policyreview.org/APR01/doherty_print.html. 10.12. 2004.

Faucher, Florance (2004), "Political Parties: Crisis or Mutation", <http://britishcouncil.org/brussels-democratic-papers-political-parties-crisis-or-mutation> 9.12. 2004.

Foran, John (2008), "Devrim ve Küreselleşme: Chiapas ve Seattle'dan Ötesine", *Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim*, Der. Y. Doğan Çetinkaya, İletişim Yayınları, İstanbul.

Giddens, Anthony (2000), *Sosyoloji*, Yay. Haz. Hüseyin Özel-Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara.

Güler, Birgül (2002), "Küreselleşme Döneminde Yerelleşme Sorunu", *Devlette Reform Yazıları*, Paragraf-YAYED Yayınları, Ankara.

Harvey, David (2005), *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press, New York.

Harvey, David (1997), *Post-modernliğin Durumu*, Çev. Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul.

Heywood, Andrew (2007), *Siyasi İdeolojiler*, Çev. A.K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın, B. Kalkan, Adres Yayınları, Ankara.

Hirsch, Joachim (2004), "Fordist Güvenlik Devleti ve Yeni Toplumsal Hareketler", Ed. Simon Clark, *Devlet Tartışmaları Marksist Bir Devlet Kuramına Doğru*, Çev. İbrahim Yıldız, Ütopya Yayınları, Ankara.

İnsel, Ahmet (2005), *Neo Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili*, Birikim Yayınları, İstanbul.

Jameson, Frederic (2004), *Biricik Modernite*, Çev. Sami Oğuz, Epos Yayınları, Ankara.

Kaase, Max (1999), "Interpersonal Trust, Political Trust and Non-institutionalised Political Participation in Western Europe", *West European Politics*, Vol. 22, No. 3, July.

Keane, John (1993), "Giriş", Çev. Levent Köker, Der. John Keane, *Sivil Toplum ve Devlet*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Koopmans, Ruud (1996), "New Social Movements and Changes in Political Participation in Western Europe", *West European Politics*, Vol. 19, No. 1, January.

Kourvertariz, George A.–Bety A. Dobratz (2004), "Siyaset Sosyolojisinin Gelişimi ve Durumu", Meral Sağır ve Serkan Akıllı, *Siyaset Sosyolojisi Yazıları*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Leonard, Mark (1997), *Politics without Frontiers: Political Parties in Western Europe's Future*, Demos, www.demos.co.uk/openaccess, 22.11.2007.

Mair, Peter (1995), *Political Parties, Popular Legitimacy and Public Privilage*", *West European Politics*, Vol. 18, No. 3, July.

Marks, Gary and Doug McAdams (1996), "Social Movements and the Changing Structure of Political Opportunity in European Union", *West European Politics*, Vol. 19, No. 2, April.

Mercer (2002), Claire, "NGO's, Civil Society and Democratization: A Critical Review of the Literature", *Progress in Development Studies*, Vol. 2, No. 1.

Mouffe, Chantal (1994), "Radikal Demokrasi: Modern mi, Post-modern mi?", *Modernite versus Post-modernite*, Der. Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, İkinci Basım, Ankara.

Nakatani, Miho (2006), "New Political Culture with Comparative Perspective", www.otemon.ac.jp/jpcs2006/paper/IV-1-3.pdf, 22.11.2007.

Norris, Pippa, "New Social Movements, Protest Politics, and the Internet", *Democratic Phoenix: Political Activism Worldwide*, <http://www.pippanorris.com/02.06.2008>.

Norris, Pippa, Stefan Walgrave and Peter Van Aelst (2005), “ Who Demonstrates? Antistate Rebels, Conventional Participants, or Everyone”, *Comparative Politics*, Vol. 37, No. 2, January.

Öngen, Tülin (2003), “‘Yeni Liberal’ Dönüşüm Projesi ve Türkiye Deneyimi”, *Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar, Korkut Boratav’a Armağan*, Der. A.H. Köse-F. Şenses-E. Yeldan, İletişim Yayınları, İstanbul.

Özdek, Yasemin (1999), “ Globalizmin İdeolojik Hegemonyası: Yansımalar”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 32, Sayı 3, Eylül.

Petras, James and Henry Veltmeyer (2006), “Social Movements and the State: Political Power Dynamics in Latin America” *Critical Sociology*, Vol. 32, Issue 1.

Reuben, William (2002), “Civil Engagement, Social Accountability, and Governance Crisis”, www.worldbank.org/participation/civilengagement/civicengagement_socialaccountabilitygovernancecrisis.pdf, 03.03.2005.

Rosenau, Pauline Marie (2004), *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri*, Çev. Tuncay Birkan, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.

Saad-Filho, Alfredo and Deborah Johnston (2005): “Introduction”, *Neoliberalism – A Critical Reader*, Ed. Alfredo Saad-Filho and Deborah Johnston, Pluto Press, London.

Sanlı, Leyla (2003), “Türkiye’de Toplumsal Hareketler”, *Toplumsal Hareketler Konuşuyor*, Yay. Haz. Leyla Sanlı, Alan Yayınları, İstanbul.

Şaylan, Gencay (2002), *Post-modernizm*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Tallberg, Jonas (2002), “ Delegation to Supranational Institutions: Why, How and with What Consequences?”, *West European Politics*, Vol. 25, No.1, January.

Tarrow, Sidney (1994), *Power in Movement: Collective Action, Social Movements and Politics*, Cambridge University Press.

Tarrow, Sidney (2003), *Contentious Politics in Western Europe and US*, *Governing Europe*, Eds. Jack Hayward and Anand Menon, Oxford University Press, Oxford.

Tekeli, İlhan (1999), *Modernite Aşılırken Siyaset*, İmge Kitabevi, Ankara.

Theobald, Robin (1998), “Promoting Good Governance: Is the Post-Bureaucratic Organisation the Answer”, *Twenty Forth International Congress of Administrative Sciences, The Citizen and the Provision of Public Services*, Paris 7-11 September 1998. IIAS International Institute of Administrative Sciences.

Thorsen, Dag Einar and Amund Lie (2006), What is Neoliberalism?”, <http://www.isj.org.uk/index.php4?id=399&issue=117>

Timur, Taner (1996), *Küreselleşme ve Demokrasi Krizi*, İmge Kitabevi, Ankara.

Touraine, Alain (1997), *Demokrasi Nedir?*, Çev. Olcay Kural, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

UNCHR (2000), *Globalization and Its Impact on the Full Enjoyment of All Human Rights*, Preliminary Report of the Secretary-General, August 31, 2000, [http://unchr.ch/huridoca.nsf\(Symbol\)/A.55.342.En?Opendocument](http://unchr.ch/huridoca.nsf(Symbol)/A.55.342.En?Opendocument), 12.11.2004.

Vergin, Nur (2003), *Siyasetin Sosyolojisi*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Von Beyme, Claus (1985), *Political Parties in Western Democracies*, Gower, Aldershot, Hannts.

Ware, Alan (1987), *Citizens, Parties and the State*, Polity Press, Cambridge.

Waters, Sarah (1998), “The Rise of Civic Forms of Mobilisation in France”, *West European Politics*, Vol. 21, No. 3, July.

Wood, Ellen Meiksins (2003), *Kapitalizm Demokrasiye Karşı Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması*, Çev. Şahin Artan, İletişim, İstanbul.

Wood, Ellen Meiksins (2000), “Post-modern Gündem Nedir?” *Marksizm ve Post-modern Gündem*, Der. E. M. Wood- J.B. Foster, Çev. Ahmet Fethi, Ütopya Yayınları, Ankara.

World Bank (2002), *World Development Report 1999/2000: Entering the 21st Century*, Washington DC.